

ORDKONST FÖR ÄLDRE

Öppna **minnenas** resväska!

MATERIALGUIDE

Öppna minnenas resväska – hittar ordskatter!

Minns du någon ramsa från barndomen? Kanske en ramsa som ni rabblade när ni lekte tillsammans därute eller som dina föräldrar upprepade för dig, om och om igen, när du var liten. Eller kommer du att tänka på något ordspråk som du hört många gånger i livet, kanske alltid i en viss situation eller på en viss plats eller tillsammans med en viss person?

Ordkonst är att leka med ord. Under vår vandring genom livet snappar vi upp talesätt, ordstäv, ordlekar, dikter, rim och ramsor. Språket i historier, berättelser och sagor är ofta färgrikt, och det bör vi värna om. När vi använder språket mångsidigt, berikar vi vår fantasi samtidigt som hjärnan får träning. Dessutom blir vi på gott humör. Det här är viktiga saker och bra färdigheter livet ut.

Vi bär allesamman med oss en minnenas resväska, där vi packat ner viktiga och värdefulla stunder från vår resa genom livet. Resväskan kan vara gammal och täckt av ett lager med damm, men inne i

väskan kan man hitta sagolika ordskatter som det lönar sig att lyfta fram och studera i en ny tid, i en ny miljö: berättelser, historier, talesätt, ordgåtor, dikter, ramsor och fragment ur sånger... Det är inte bara ord som lagts efter ord – ordskatterna har stor betydelse för resväskans ägare. När man delar med sig av sina ordskatter, dvs. berättar dem för andra, sprider man rikedomarna i resväskan så att också andra har glädje av dem. Minnen och talesätt som delas med andra i samma ålder har en annan innebörd än när de återberättas för en yngre generation. De ungas ordskatter kan nämligen vara helt annorlunda än de äldres.

Tv-programmet

Ordskatte – Sana-aarteita

Ordskatte är namnet på en tv-serie, som visas på kanalen OnniTV 1.10–31.12.2023. Programserien har producerats som en del av projektet Ordskonst för äldre (Sana-aidetta ikäihmisille) och består av sju avsnitt. Två avsnitt är svenskspråkiga, de övriga är på finska. Från och med januari 2024 kommer programserien att finnas också på YouTube.

Ordskatte riktar sig främst till äldre. I de tämligen korta avsnitten på ungefär 15 minuter rör vi oss i en sommarvacker landsbygdsmiljö. Gamla ramsor och ordspråk ur den folkliga traditionen löper som en röd tråd genom trevliga scener bland djur, vid åkerkanten, i cykelsadeln, bak-

om ratten på en traktor... Mellan varven tar vi oss en kaffeslurk eller bär vatten till bastun eller sticker på en yllestrumpa. Alla sysslor och scener och den vackra omgivningen flätas ihop med ramsor och ordstäv till en flytande, poetisk dialog.

Avsikten med programserien är att väcka minnen till liv och hjälpa tittarna att återupptäcka ramsor från barn- och ungdomen. Den stämmningsfulla landsbygdsmiljön och de gamla föremålen kan förhoppningsvis även de inspirera tittarna att berätta om sina minnen. Programserien har djur, natur, mat, hantverk, familjen, fordon och arbete som teman.

En ordkonststund – vad är det?

En ordkonststund är en på förhand planerad tillställning, där man samlas kring ord och ordstäv för att prata och minnas och leka med ramsor. I denna modell för en ordkonststund är teman hämtade ur situationer på en lantgård. Ordkonststunden byggs upp kring ett fotografi, som man börjar prata om och minnas kring med hjälp av stödfrågor och instruktioner.

Det ska kännas på alla sätt bra att delta i en ordkonststund. Materialet kan användas lika väl vid en sjukhusbädd som i dagrummet på ett serviceboende, på biblioteket eller hemma hos en äldre, där flera generationer kan ha samlats för att prata och minnas. En ordkonststund kan vara kort, 10–15 minuter. Om det är många som deltar, lönar det sig att reservera lite mera tid, kanske 45–60 minuter. Ordkonststundens längd beror dock inte bara på antalet deltagare utan också på de enskilda deltagarna. I vilket skick är de? Vad orkar de med?

Om materialet används av en volontär, bör hen komma överens om alla praktiska frågor kring ordkonststunden – tidpunkt, längd, deltagarantal, förhandsinformation – med den som beställer tjänsten, till exempel serviceboendet eller biblioteket. Samtidigt kan man fundera om det går att som inledning till ordkonststunden se på ett avsnitt ur Ords-katter-programserien tillsammans med deltagarna.

MATERIAL UR ORDSKATTER

Detta material anknyter fritt till programserien Ords-katter. Fotografierna har tagits när programmet spelades in. Materialet kan användas så att man inleder ordkonststunden genom att tillsammans se på ett avsnitt ur Ords-katter. Sedan fortsätter man diskutera temana i programmet med hjälp av materialet. Ordkonststunden kan alternativt byggas upp fritt så att man utgår endast från detta material.

Precis som tv-serien Ords-katter riktar sig också detta material främst till de äldre. Deltagarna kan dock vara hur gamla eller unga som helst. Inga begränsningar finns heller i fråga om deltagarantal i en ordkonststund.

Materialet kan användas som stöd och inspiration i en ordkonststund mellan två samtalande deltagare eller i en större gruppdiskussion. I materialet ingår 20 stora bildkort med temarelaterade frågor och ordkonstidéer på baksidan. Bilderna inspirerar och bidrar till att friska upp minnet. Man kan använda en bild i taget eller kombinera flera bilder till en större helhet. Frågorna och instruktionerna på baksidan är avsedda att vara ett stöd – de behöver inte följas. Bilderna kan man använda i den ordning man själv önskar.

Tips till den som leder en ordkonststund

- * Vem som helst som bekantat sig med detta material och satt sig in i hur man använder det kan leda en ordkonststund. Det rekommenderas också att man ser tv-serien Ords-katter.
- * Presentera dig för deltagarna! Berätta varför du kommit och att ni nu tillsammans ska minnas gamla tider. Du kan med egna ord berätta att du skulle vilja hör hur saker och ting var förr och att talesätt och situationer som är bekanta för deltagarna kanske är nya och förunderliga för dig.
- * Din viktigaste uppgift är att locka deltagarna att berätta. Sedan ska du lyssna uppmärksamt. En ordkonststund ska vara engagerande och aktiverande. Ge alltså deltagarna utrymme att berätta om sina minnen fritt, med egna ord.
- * Tala lugnt och klart! Ta ögonkontakt med deltagarna och le. Se till att du med ditt sätt att uppträda och vara skapar en glad och trygg atmosfär.
- * Visa empati gentemot den som berättar! Det finns minnen som gör ont, minnen som hör samman med förluster och utmaningar. Respektera alltså deltagarnas integritet och privatliv, om det är något – ett minne, en tanke – som hen inte vill prata om.
- * Var närvarande som lyssnare! Den viktigaste formen av växelverkan handlar om kontakten mellan dig och deltagaren. Den sker också ordlöst, i form av blickar, gester, nickar och – om deltagaren tillåter det – i form av beröring.
- * Akta dig för att styra upp samtalet alltför hårt. Säg inte heller något kritiskt eller negativt förundrande eller förringande. Ett minne är alltid personligt och kan avvika helt från erfarenheter du själv har gjort.
- * Om ordkonststunden ordnas på ett serviceboende med minnessjuka bland deltagarna, fråga personalen hur du bäst kunde jobba med dem! En minnessjuk kan vara överentusiastisk, orolig eller ångestfylld och ibland låta rentav aggressiv när hen talar.

Tips för en lyckad ordkonststund

- * Skapa en lugn och varm stämning för ordkonststunden! Ordna så att alla får plats och kan sitta bekvämt. Se också till att det inte hörs en massa ljud i rummet. Reservera tillräckligt med tid för samtalet så att deltagarna inte känner sig pressade. Observera att det för någon kan kännas lättare att delta i samtalet om man samtidigt får handarbete eller prata över en kopp kaffe.
- * Det är frivilligt att delta och prata. Din uppgift är att inspirera, uppmuntra och hjälpa deltagarna att berätta om sina minnen och tankar. Tvinga dock aldrig någon att berätta, för det blir folk bara illa till mods av.
- * Du kan inleda ordkonststunden genom att med egna ord ta deltagarna med på en fantasiresa in i en landsbygdsidyll, där fåglarna sjunger, grödorna frodas på åkrarna och en traktor knattrar på i bakgrunden. Du kan också be deltagarna sluta sina ögon och låta tankarna vandra tillbaka till barndomens landskap.
- * Du kan välja en bild som ni börjar samtala kring. Alternativt kan du visa alla bilder för deltagarna och be dem välja en eller flera som de vill prata om.
- * Minnen kan stiga upp till ytan långsamt, bit för bit. Ge berättaren tid att minnas och också möjlighet att senare återkomma till minnet och fylla på med fler detaljer. I en större grupp kompletterar deltagarnas minnesbilder varandra i samtalet.
- * Små, preciserande frågor kan hjälpa berättaren att komma framåt i sin berättelse eller minnas fler detaljer. Ibland kan någonting vara så självklart för berättaren att hen inte alls nämner saken. För en yngre lyssnare kan detaljen däremot vara så ny och främmande att det ändå ofta lönar sig att ställa en preciserande tilläggsfråga. Fråga till exempel:
 - I vilken situation / till vad användes detta föremål?
 - När / i vilket läge skedde det här?
 - Vilka var med?
 - Vad hände sedan?
 - Var det här någonting vanligt eller ovanligt?
 - Hur kändes detta?
Vad tänkte du om saken då?
Hur ser du på saken nu?

- * Det finns varken rätt eller fel svar på frågorna och uppgifterna i Ordskatte-materialet. Anpassa ordkonststunden efter deltagarna och storleken på gruppen! Ibland kan diskussionen bli livlig och man kanske utgår från flera bildkort som man samtalar kring. Ibland kan det vara svårt att få fram mer än några få meningar kring en bild. Det betyder inte att ordkonststunden skulle ha varit misslyckad. Alla deltagare kanske inte säger så mycket, men ordkonststunden kan ändå ha väckt minnen och tankar, på många olika plan.
- * Du kan bygga ut ordkonststunden genom att förutom bildkorten använda temarelaterade föremål, andra bilder, tidningsklipp, sånger eller naturljud. Du kan också bjuda på andra sensoriska upplevelser, till exempel låta deltagarna känna doften av barrträd eller stryka med handen över fårull. Om du vill, kan du klä dig i lämpliga kläder, sådana man använde på landsbygden förr i tiden.
- * Avsluta ordkonststunden genom att tacka deltagarna för att de delade med sig av sina minnen och för en trevlig stund tillsammans.

”Ordkonst för äldre – Sanataidetta ikäihmisille” är ett projekt, som år 2023 genomförs gemensamt av Södra Österbottens förbund, Österbottens förbund och Kultur Österbotten vid samkommunen Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur. Sin finansiering har projektet fått från Centret för konstfrämjande. Fotografier, bildkort och anvisningar för ordkonststunder: Riikka Austen.